

ler-Labhart, *Zur Rechtssymbolik des Bischofsrings*, Kő 1963; W. Maisel, *Archaeologia prawna Polski*, Wwa 1982 (passim); tenże, *Archaeologia prawna Europy*, Wwa 1989, 254, 263; W. Kopalinski, *Słownik symboli*, Wwa 1990, 2006, 313-316; A. Gulczyński, *Annulus episcopalis. Zarys problematyki ikonograficznej i archeologiczno-prawnej*, w: *Biżuteria w Polsce. Materiały z VI sesji naukowej z cyklu „Rzemiosło artystyczne i rzemysłownictwo w Polsce” zorganizowanej przez Toruński oddział Stowarzyszenia Historyków Sztuki oraz Międzynarodowe Targi Gdańskie S.A. w Gdańsku, w dniach 17-18 marca 2005 roku*, To 2006, 37-47; Nadolski LL 1178-1179; M. Schmauder, *LThK VIII* (2006) 1192-1193; K. Bogacka, *Insygnia biskupie w Polsce*, P., pectoral, infula. *XI-XVIII wiek*, Wwa 2008.

Edward Gigilewicz

PIERŚCIEN RYBAKA (łac. *annulus piscatoris*), oznaka urzędu pap. w formie → pierścienia z wyobrażeniem Piotra Apostoła w łodzi wyciągającego sieć z wody (Łk 5,4-10), stosowana jako pieczęć sygnetowa.

P.R. jest symbolem zaślubin → papieża z Kościołem, dokonywanych podczas obrzędu intronizacji pap.; aktu włożenia pierścienia dokonuje kardynał asystujący papieżowi; motyw Piotra Apostoła wyobrażony na pierścieniu jest oznaką zachowania jego sukcesji, a także ma przypominać o obowiązku prowadzenia ewangelizacji („łowienia chrześcijan”); do pap. zwyczajów kancelaryjnych P.R. został wprowadzony w XIII w. w celu sygnowania niektórych dokumentów, zwł. korespondencji prywatnej; nast. był używany do stemplowania ważniejszych dokumentów urzędowych, zwł. → brewe, a także → bulli (do czasu wprowadzenia odrębnej pieczęci dla tego typu dokumentów). Od 1521 praktykowany jest zwyczaj łamania P.R. w chwili stwierdzenia śmierci papieża, co ma zapobiec ewentualnym nadużyciom; dokonuje się tego na specjalnie do tego przeznaczonym kowadłe za pomocą złotego młotka, w aspekcie prawnym dopiero moment złamania P.R. wyznacza koniec konkretnego pontyfikatu; złoto z pokruszonego P.R. otrzymują pap. kamerdynerzy.

Bibliogr. → pierścień.

Edward Gigilewicz

PIERWIASTEK, element podstawowy, pierwotny.

W staroż. filozofii p. oznaczał żywioł, jeden z podstawowych elementów (→ atom) tworzących wszechświat; różne proporcje tych elementów miały wyjaśniać przemiany w świecie; staroż. Chińczycy za p. uznawali drewno zamiast powietrza, a Japończycy piorun zamiast metalu; rozwój koncepcji p. dokonał się dzięki alchemikom (m.in. Dżabir ibn Hajjan), którzy dodali siarkę, rtęć i sól (→ alchemia); do pocz. XX w. przetrwała Arystotelesowska definicja p. jako ciała, na które in. ciała mogą być rozłożone i które samo nie może być już dalej podzielone.

W chemii p. oznacza zbiór atomów o tej samej liczbie protonów w jądrze lub substancję chemiczną składającą się tylko z atomów o tej samej liczbie atomowej; określony p. może mieć wiele izotopów; obecnie uznano istnienie 112 p., a uznanie kilku dalszych jest przedmiotem sporów nauk.; na Ziemi występują 92 p., pozostałe otrzymane sztucznie; ponad 95% materii wszechświata stanowią wodór i hel; własności chemiczne p. ułożonych w kolejności wzrastającej liczby atomowej (układ okresowy p.) zmieniają się periodycznie (D.I. → Mendelejew); odkrycie zjawiska rozpadu promieniotwórczego (→ promieniotwórczość) zmusiło do przyjęcia poglądu, iż p. mogą rozpaść się na jeszcze mniejsze jednostki, jednak nie da się tego dokonać za pomocą zwykłych środków fiz. lub chemicznych; przemiana jednych p. w inne zachodzi w reakcjach jądrowych. W ję z y k o z n a w s t w i e p. oznacza rdzeń, element wspólny wszystkim wyrazom pokrewnym, tzw. morfem główny wyrazu, który zawiera jego podstawowe znaczenie, np. dom(-ek, -eczek), (bez-)dom(-ny). W m a t e m a t y c e jest pojęciem z zakresu algebry lub arytmetyki; p. równania to każde rozwiązanie danego równania; p. arytmetyczny jest liczbą uzyskaną w wyniku operacji odwrotnej do potęgowania; p. funkcji to argument, dla którego dana funkcja przyjmuje wartość zero.

F.A. Paneth, *The Epistemological Status of the Chemical Concept of Element*, BJPS 13(1962) 1-14, 144-160; E.R. Scerri, *Some Aspects of the Metaphysics of Chemistry and the Nature of the Elements*, HYLE. International Journal for Philosophy of Chemistry 11(2005) z. 2, 127-145.

Marian Wnuk

PIERWOCINY (gr. *aparche*), pierwsze plony i ich ofiarowanie, ofiara z części jakiegos nabytku lub dar dziękczynny, a także ofiara składana bóstwom, ich sługom i świątyniom w formie wyjątkowej lub powtarzalnej daniny (Egipt, Babilonia, Grecja, Rzym i Izrael); w ST pierwsze plony zebrane i ofiarowane Jahwe przez Izraelitów (Kpł 2,12; 23,10; Lb 18,12).

W Biblii hebr. występują 3 terminy, które wskazują na p.: 1° *bikkurim* (bkr nawiązuje do wcześniejszego urodzenia, rdzeniowo pokrewny z *bekor* pierworodny) – ofiarę p. z trzody i tłuszczy składał już → Abel (Rdz 4,4), a Jahwe domagał się p., którymi byli: pierworodny syn, pierworodne zwierzęta spośród bydła i trzody (Wj 22,28-29) oraz plody ziemi (Wj 23,19); termin *bikkurim* wskazuje na pierwsze, tzn. najlepsze zbiory winogron i fig, ale także ofiary z pierworodnych (Wj 13,2,12; 34,26); wg stopniowo bardziej szczegółowych przepisów pierwsze plony powinny być zawsze ofiarowane Jahwe, co miało być wyrazem wdzięczności względem Stwórcy (Rdz 1,11-12), Pana ziemi (Wj 9,29; Kpł 25,23; Pwt 10,14; Ps 24,1) i Pierwszej Przyczyny ziemskich urodzajów (Rdz 45,18; Kpł 26,4; Pwt 11,14; Ez 34,29); 2° *re'szith* – w dosłownym znaczeniu wskazuje na początek stworzenia (Rdz 1,1), królestwa (Rdz 10,10), ale również na pierwsze dojrzałe już owoce, które w powz. mniemaniu były uważane za najlepsze (Lb 18,12-13), dlatego ofiarowano je Jahwe jako p. (Pwt 26,1-19); 3° *therumah* – termin najczęściej spotykany w ST, wskazujący na wszystko, co było przeznaczone dla Jahwe i zarazem usuwane z dotychczasowego użytku, m.in. różnorodne ofiary (Kpł 22,12; Lb 18,19, np. na odbudowę świątyni (Ezd 8,25-28), a także podatek (Wj 30,13-15); składano je w geście podniesienia (hebr. *rwm* podnosić). W LXX odpowiednikiem terminów hebr. były gr., np. *protogenna* (pierwsze plony), *prototoma* (p.), *protia* (najwcześniejsze), a najczęściej, techn. termin *aparche* (39 razy).

W ST w obrzędach p. charakterystyczny jest sam fakt złożenia ofiary, wyrażający wdzięczność wobec Jahwe za łaskę urodzaju; składano też wyznanie wiary, w którym przypomniano najważniejsze wydarzenia z historii Izraela oraz oświadczanie wobec kapłana (Pwt 26,3-10); akt złożenia p. był więc świadomą odpowiedzią Izraelity na łaski okazane Izraelowi przez Jahwe, a zwł. łaskę wyprowadzenia z Egiptu; charakterystyczny w p. starotest. był też motyw uświęcenia; ofiarowane p. już przez sam akt złożenia ich w ofierze były wyłączone z pozarel. (świeckiego) użytku i przekazywane do całkowitej dyspozycji Jahwe; w ten sposób „naturalne owoce” stawały się święte i tym samym uświęcały całość zbiorów oraz ofiarujących je ludzi po wszystkie pokolenia (Lb 15,21).

W NT termin p. występuje 9-krotnie: w *Corpus Paulinum* (Rz, 1 Kor, 2 Tes), Jk i Ap. NT nawiązuje zwł. do starotest. motywu uświęcenia całości dzięki temu, że jej część została ofiarowana Bogu; Paweł Apostoł w 2 metaforach (zaczynu i ciasta oraz korzeni i drzewa) wskazuje, że aby cały lud stał się święty, nieodzowne jest ofiarowanie Bogu p., które są dla pozostałych uświęcającym zaczynem (Rz 11,16-24); osoby będące zaś w posiadaniu p. darów Ducha ciągle wzdychają do pełni przybrania za synów (Rz 8,23); umiłowany Epenet jest p. wielkiej Azji (Rz 16,5), Stefanas – Achai (1 Kor 16,15), umiłowani bracia z Tesaloniki – p. już oczekujących wielkich żniw (2 Tes 2,13), chrześcijanie – p. wszystkich stworzeń (tzn. mała owczarnia Chrystusa wprowadzona jest w horyzont uświęcenia powz. – Jk 1,18), wykupieni z ziemi – p. przygotowującymi nadejście świętej całości jako nowego nieba, nowej ziemi i nowej ludzkości (Ap 14,4), Chrystus – p. wszystkich, którzy pomarli (1 Kor 15,20); Zmartwychwstały nie jest więc tylko chronologicznie pierwszy względem wszystkich zmarłych; ma On istotowy związek z przemianą, która dokonuje się dzięki urzeczywistnieniu tajemnicy zbawienia; jest p., tj. początkiem,

TOWARZYSTWO
NAUKOWE
KATOLICKIEGO
UNIWERSYTETU
LUBELSKIEGO
JANA PAWŁA II

ENCYKLOPEDIA

KOMITET HONOROWY

STANISŁAW KARDYNAŁ DZIWISZ
JÓZEF KARDYNAŁ GLEMP
ARCYBISKUP JÓZEF KOWALCZYK
ARCYBISKUP JÓZEF MICHALIK
ARCYBISKUP JÓZEF ŻYCIŃSKI [†]

KATOLICKI
UNIwersytet
LUBELSKI
JANA PAWŁA II

KATOLICKA

Tom XV

PASTORALNA PSYCHOLOGIA – PORPHYREON

KONSULTACJI

Stanisław DĄBEK, Andrzej FRĄCZYŃSKI, DZIUBA, Leonard GÓRKA,

Zdzisław HAJDUK, Józef HERBUT, Bożena IWASZKIEWICZ-WRONIKOWSKA,
Stanisław JANEČEK, Jolanta JAPOLA, Ryszard KAMIŃSKI, Ryszard KNAPIŃSKI,

Jerzy KRUKOWSKI, Stanisław KULPACZYŃSKI, Janusz MARIANSKI,

Jerzy MIŚCUREK, Stanisław NAPIŹKOWSKI, Piotr NITECKI, Marcin NOWAK,
Jarosław ROZANSKI, Marian RUSECKI, Andrzej TRONINA, Marek SZRAM,

Szymon SZYMIEŁ, Jan Walek, Wiesław Wit, Jolanta WRÓBEL, Zofia ZDYBICKA

2-00-80608-08 19821

(VX 1) 2-212-8070-212-2 (L XV)

Główna siedziba: ul. Wesoła 19, 20-044 Lublin
(niedziela 12.00)

LUBLIN 2011